

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.242

Верхоглядова Н.І.,
доктор економічних наук, професор,
проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Дробот С.А.,
здобувач кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ АТОМНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ОСНОВІ СТРАТЕГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ

Верхоглядова Н.І., Дробот С.А. Послідовність забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу на основі стратегічних детермінант. Розглянуто роль і значення атомно-промислового комплексу для національного господарства України. Досліджено структуру ядерно-енергетичного комплексу України та місце атомно-промислового комплексу в ньому. Розроблено підхід до забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу. Розглянуто основні блоки підходу (методико-інформаційний, діагностико-орієнтувальний та оціночно-процесуальний). Запропоновано використовувати розроблений підхід для створення умов інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу на основі стратегічних детермінант.

Ключові слова: національне господарство, ядерно-енергетичний комплекс, атомно-промисловий комплекс, розвиток, інноваційно-орієнтований розвиток, стратегічні детермінанти.

Верхоглядова Н.И., Дробот С.А. Последовательность обеспечения инновационно-ориентированного развития атомно-промышленного комплекса на основе стратегических детерминант. Рассмотрены роль и значение атомно-промышленного комплекса для национального хозяйства Украины. Исследованы структура ядерно-энергетического комплекса Украины и место атомно-промышленного комплекса в нем. Разработан подход к обеспечению инновационно-ориентированного развития атомно-промышленного комплекса. Рассмотрены основные блоки подхода (методико-информационный, диагностико-ориентировочный и оценочно-процесуальный). Предложено использовать разработанный подход для создания условий инновационно-ориентированного развития атомно-промышленного комплекса на основе стратегических детерминант.

Ключевые слова: национальное хозяйство, ядерно-энергетический комплекс, атомно-промышленный комплекс, развитие, инновационно-ориентированное развитие, стратегические детерминанты.

Verhoglyadova N.I., Drobot S.A. The sequence of formation of innovation-oriented development conditions of the atomic-industrial complex on the basis of strategic determinants. The role and significance of the atomic-industrial complex for the national economy of Ukraine are considered. The structure of the nuclear-energy complex of Ukraine and the place of the atomic-industrial complex in it are explored. The sequence of formation of conditions for innovation-oriented development of the atomic-industrial complex has been developed. The main blocks of the sequence (methodical-information, diagnostic-orientation and evaluation-procedural blocks) are considered. It is proposed to use the developed sequence to create conditions for innovation-oriented development of the atomic-industrial complex on the basis of strategic determinants.

Key words: national economy, nuclear power complex, atomic-industrial complex, development, innovation-oriented development, strategic determinants.

Постановка проблеми. У сучасних умовах постає стратегічно важливе завдання щодо переорієнтації національного господарства на інноваційній основі. При цьому однією з найбільш пріоритетних сфер, яка потребує негайної трансформації, є енергетика та

пов'язані з нею галузі, тому особливо важливо сформувати умови інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку ядерної енергетики та

атомно-промислового комплексу присвятили свої роботи А. Носовський [1], Л. Литвинський, О. Пуртов [2], О. Максимчук [3], А. Мохонько, К. Тарасенко [4]. Незважаючи на значну увагу науковців, проблема формування умов інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу потребує більш ретельного вивчення.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є розроблення послідовності формування умов інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу України на основі стратегічних детермінант.

Виклад основного матеріалу. Перебудову національної економіки на інноваційній основі слід розпочинати з переорієнтації на активізацію розроблення, впровадження та розповсюдження інновацій на мезорівні, тобто на рівні окремих галузей.

Т. Мітяєва, звертаючись до основ теорії галузі, зазначає, що сама по собі галузь є певним досить масштабним утворенням, яке містить у собі сукупність певних суб'єктів господарювання, визначається зв'язками та взаємовідносинами [5]. Поділ національної економіки на галузі є наслідком складного історичного процесу суспільного поділу праці.

У практиці планування й управління використовують поняття господарської, чистої і комплексної галузей:

- господарська галузь – це сукупність підприємств, установ з єдиним органом управління;
- чиста галузь – це сукупність підприємств, що випускають однакову продукцію, але знаходяться у підпорядкуванні різних відомств;
- комплексна галузь – це низка галузей, що об'єднані однорідними ознаками.

У сучасних умовах функціонування національної економіки України все більшу роль починають відігравати саме комплексні галузі (комплекси), які виникають унаслідок налагодження тісних коопераційних зв'язків між підгалузями, що входять до їхнього складу і дають змогу більш ефективно вирішувати складні стратегічні завдання розвитку економіки. Одним із таких комплексів є атомно-промисловий, що виступає складником міжгалузевого утворення вищого рівня – ядерно-енергетичного комплексу.

Роль ядерно-енергетичного, а отже, й атомно-промислового комплексу, у національній економіці багато в чому визначається значенням атомної (ядерної) енергетики, зростання якої зумовлено зростанням популярності ідей забезпечення сталого розвитку національної економіки – нової моделі розвитку країни. Орієнтація на досягнення оптимального балансу між трьома складниками розвитку – економічним, соціальним та екологічним, у тому числі й за рахунок реформування в енергетиці, визнана одним із пріоритетів проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. [6]. Саме з урахуванням принципів сталого розвитку України було розроблено та схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів від 18 серпня 2017 р. № 605-р «Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка передбачає більш активне використання неуглецевих джерел отримання енергії [7].

Слід зазначити, що атомну енергетику варто розглядати як одне з найбільш економічно ефективних

низьковуглецевих джерел енергії. Як справедливо зазначено А. Носовським, атомні електростанції займають важливе місце в енергетиці багатьох розвинених країн, виробляючи більш дешеву електроенергію, ніж вугільні, газові й нафтові теплові електричні станції [1].

Л. Литвинський та О. Пуртов відзначають такі відмінності атомної енергетики, що відображають її позитивну роль у національній економіці: екологічна чистота, надійність технологій, стратегічна важливість для стабільного функціонування енергетичної системи України [2].

О. Максимчук зазначає, що розвиток атомно-промислового комплексу є можливим лише за умови відповідального підходу до формування умов, за яких використання об'єктів ядерної енергії може вважатися безпечним [3].

Реформування енергетичного сектору передбачає здійснення першочергових завдань сектору ядерної (атомної) енергетики та неможливе без своєчасного розв'язання завдань розвитку атомно-промислового комплексу. Саме тому слід розглядати атомну (ядерну) енергетику та атомно-промисловий комплекс у нерозривному взаємозв'язку як складники ядерно-енергетичного комплексу, що утворюється внаслідок налагодження і зміцнення зв'язків між його складниками, які вирішують взаємопов'язані завдання. Так, ядерна (атомна) енергетика відповідає за своєчасне забезпечення потреб населення та інших секторів економіки електроенергією відповідної якості і в достатніх обсягах, тоді як основним завданням атомно-промислового комплексу є забезпечення атомних електростанцій необхідною для вироблення електроенергії сировиною.

На сайті Міненерговугілля України наведено перелік підприємств, що входять до атомно-промислового комплексу України, який може бути представлений у такому вигляді (табл. 1).

Провідними структурними одиницями ядерної (атомної) енергетики є ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» та його відокремлені підрозділи, а атомно-промислового комплексу – Державний концерн «Ядерне паливо», учасниками якого є ДП «Східний гірничо-збагачувальний комбінат», ДП «Смоли», ДП «Український науково-дослідний та проектно-розвідувальний інститут промислової технології». Склад ядерно-енергетичного комплексу України може бути представлений схематично у вигляді рис. 1.

Безпосередньо атомно-промисловий комплекс, який є провідною ланкою ядерно-енергетичного комплексу України, можна вважати комплексною галуззю національної економіки, що включає:

- уранове виробництво, що створює основу для задоволення потреби атомних електростанцій у природному урані на середньо- та довгострокову перспективу;
- цирконієве виробництво, яке передбачає налагодження випуску цирконію, що є основним конструкційним матеріалом для виготовлення ядерного палива з огляду на його унікальні фізичні властивості слабкої взаємодії з нейтронним потоком в активній зоні реактора;
- виробництво іонообмінних матеріалів та забезпечення ними в повному обсязі уранове виробництво України;

– виробництво тепловидільних збірок та комплектувальних виробів як невід’ємної ланки створення власного ядерно-паливного циклу;

– наукове, проектне та інформаційне супроводження проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з удосконалення технологій гірничого видобутку, переробки уранової сировини, забезпечення радіаційного захисту персоналу та населення, проведення оцінки впливу на навколишнє природне середовище, технічного переоснащення науково-дослідних установ і проектних організацій.

Першочерговими завданнями у сфері атомно-промислового комплексу є обґрунтування створення в Україні власного ядерного паливного циклу, створення привабливих умов для залучення інвестицій в атомно-промисловий комплекс, орієнтованих на його інноваційний розвиток, формування адекватної тарифної

політики в енергетиці та реформування енергетичного ринку для зняття наявних перешкод у розвитку атомної промисловості України.

Сьогодні авторами, що вивчають питання інноваційного та інноваційно-орієнтованого розвитку, пропонуються різні підходи до формування його забезпечення, серед яких – системний [9], кластерний [10], проектний, ситуаційний [11], балансу інтересів [12] тощо.

Нами розроблено комплексний підхід до забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу, який базується на синтезі системного та ситуаційного підходів (рис. 2).

Даний підхід представлено як сукупність трьох взаємопов’язаних блоків, а саме:

– методико-інформаційний блок – передбачає розроблення методики оцінювання розвитку атомно-

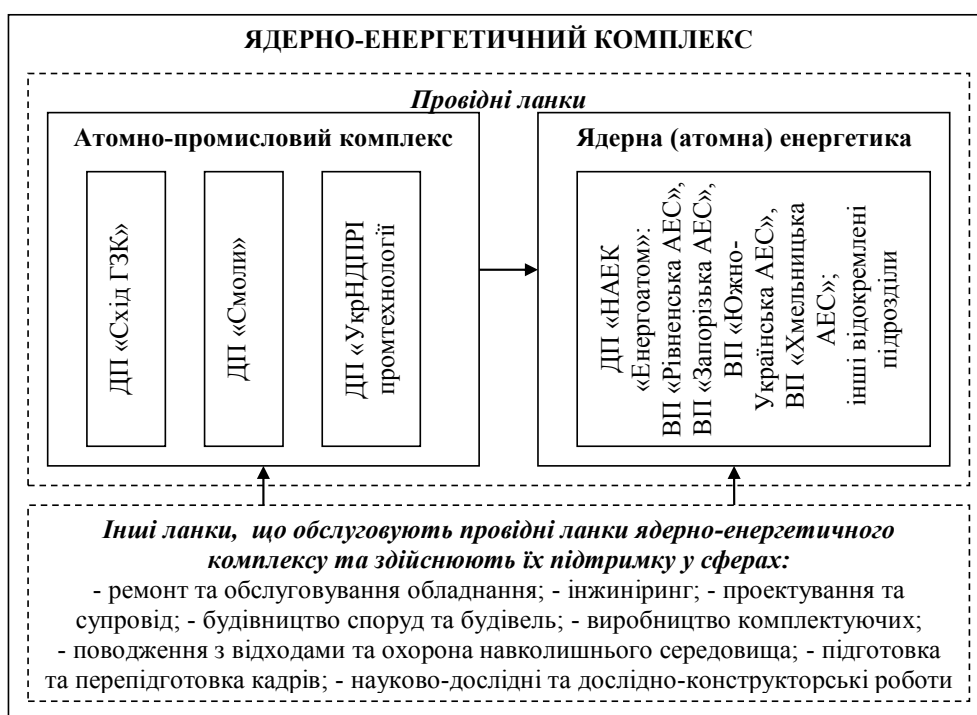

Рис. 1. Склад ядерно-енергетичного комплексу України

Джерело: складено автором

Таблиця 1

Основні підприємства атомно-промислового комплексу України та профіль їхньої діяльності

Підприємство	Профіль діяльності
Провідні структурні одиниці атомно-промислового комплексу	
Державний концерн «Ядерне паливо»	Уранове та цирконієве виробництво
Учасники концерну:	
ДП* «Східний гірничо-збагачувальний комбінат»	Видобуток природного урану і виробництво його оксидного концентрату
ДП «Смоли»	Виробництво і збут іонообмінних матеріалів та забезпечення ними в повному обсязі уранового виробництва України
ДП «Український науково-дослідний та проектно-розвідувальний інститут промислової технології»	Проектне і наукове супроводження створюваних об'єктів і виробництв ядерно-паливного циклу
Інші підприємства, що обслуговують провідні структурні одиниці ядерної енергетики та атомно-промислового комплексу	

*ДП – державне підприємство

Джерело: складено на основі [7]

Рис. 2. Підхід до забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу України

Джерело: складено авторами

промислового комплексу для підвищення рівня обґрунтованості рішень щодо формування умов його переорієнтації на інноваційній основі, а також збір та первинна обробка інформації для її подальшого використання в процесі оцінювання розвитку атомно-промислового комплексу;

– діагностично-орієнтувальний блок – передбачає здійснення на основі сформованої інформаційної бази за розробленою методикою ідентифікації типу розвитку атомно-промислового комплексу України та визначення його рівня, а також розроблення рекомендацій щодо формування умов для інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу;

– оціночно-процесуальний – передбачає проведення оцінки чинників як підґрунтя для подальшого визначення стратегічних детермінант інноваційно-орієнтованого розвитку, з врахуванням яких мають розроблятися заходи щодо формування умов для інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу, а також прогнозування очікуваних результатів та впровадження розроблених заходів, що має супроводжуватися постійним контролем на основі співставлення отриманих результатів з прогнозованими.

Слід зазначити, що кожен із перерахованих блоків представлений низкою етапів. Так, методико-інформаційний блок включає:

– вибір критерію ідентифікації типу розвитку атомно-промислового комплексу та показника, що йому відповідає;

– побудову системи показників для визначення рівня розвитку атомно-промислового комплексу;

– вибір методів оцінки розвитку атомно-промислового комплексу для ідентифікації його типу та визначення рівня;

– формування інформаційної бази для оцінки розвитку атомно-промислового комплексу з метою ідентифікації його типу та визначення рівня.

Діагностично-орієнтувальний блок включає такі етапи:

– розрахунок показників для ідентифікації типу розвитку атомно-промислового розвитку та визначення його рівня;

– встановлення відповідності розвитку атомно-промислового комплексу певному типу;

– визначення спрямованості заходів щодо формування умов для забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу відповідно до типу розвитку (так, факторно-орієнтованому типу розвитку відповідають формуючі заходи, інвестиційно-орієнтованому – прискорюючі, а інноваційно-орієнтованому типу – підтримуючі заходи).

Щодо оціночно-діагностичного блоку, то він має включати:

– оцінку чинників, що впливають на розвиток атомно-промислового комплексу;

– виявлення стратегічних детермінант інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу;

– розроблення заходів щодо забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку з урахуванням визначених детермінант;

– прогнозування результатів упровадження розроблених заходів;

– упровадження заходів та контроль над його результатами.

Висновки. Таким чином, обґрунтовано необхідність забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу України. Для цього розроблено підхід до забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку атомно-промислового комплексу України, що передбачає виявлення стратегічних детермінант та розроблення на їх основі відповідних заходів. Застосування цього підходу дасть змогу сформуванню умов, що сприятимуть інноваційно-орієнтованому розвитку атомно-промислового комплексу України.

Список використаних джерел:

1. Носовський А.В. Ядерна енергетика в контексті сталого розвитку. Ядерна та радіаційна безпека. 2010. Вип. 2(46). С. 62–65.
2. Литвинський Л.Л., Пуртов О.А. Розвиток ядерної енергетики в Україні. Необхідність, недоліки та переваги. URL: http://www.kinr.kiev.ua/NPAE_Kyiv2006/proc/Litvinsky.pdf (дата звернення: 17 жовтня 2018 р.).
3. Максимчук О.С. Пріоритетні напрями державного управління процесами розвитку ядерної енергетики та атомної промисловості в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_16 (дата звернення: 17 жовтня 2018 р.).
4. Мохонько Г.А., Тарасенко К.В. Проектний підхід в управлінні інноваційним розвитком підприємств атомної енергетики. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 16. С. 417–424.
5. Мітяєва Т.Л. Поняття галузі та передумови її формування. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. Вип. 2(1). С. 199–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2013_2%281%29__30 (дата звернення: 17 жовтня 2018 р.).
6. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року / Проект 2017. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html> (дата звернення: 16 жовтня 2018 р.).
7. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/250250456> (дата звернення: 16 жовтня 2018 р.).
8. Підприємства та компанії галузі / Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=24491606 (дата звернення: 17 жовтня 2018 р.).
9. Максимчук О.С. Напрямки забезпечення інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Удосконалення механізму інноваційного розвитку суб'єктів національної економіки України: колективна монографія / Т.В. Гринько, М.М. Кошевий, Г.Ю. Єлисеєва та ін.; за наук. ред. д.е.н., проф. О.К. Єлисеєвої. К.: Центр учбової літератури, 2013. С. 173–211.
10. Инновационное развитие промышленных комплексов на основе кластерного подхода: монография / В.П. Воробьев, В.С. Липатников, С.К. Розанова. СПб.: Петрополис, 2011. С. 144.
11. Готра В.В. Формування державних пріоритетів інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку АПК: монографія; Нац. акад. управління. К.: Сік Груп Україна, 2014. 359 с.
12. Денисов К.В. Методичні підходи до забезпечення інноваційного розвитку металургійних підприємств на засадах економічного націоналізму. Проблеми економіки. 2017. № 1. С. 63–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_1_10 (дата звернення: 18 жовтня 2018 р.).